

Overcoming the Communist Past as a Component of the National Memory Policy of the Slovak Republic and the Czech Republic

UDC: 35.06:[323] (437,3+437,6)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152308>**Vlasenko Svitlana**Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-1073-9680>, s_vlas_v@ukr.net*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)**Kyiv National University of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The purpose of the study is to analyze the activities of state institutions of national memory in the Slovak Republic and the Czech Republic in order to overcome the communist totalitarian past. It is asserted that the policy of national memory occupies a leading place in many states of the world, and especially in the countries of Central and Eastern Europe, which were part of the so-called social camp. It is determined that considerable attention in the politics of national memory of the Slovak Republic and the Czech Republic is focused on overcoming the communist totalitarian past. It is found that decommunization became a leading component of the functioning of the Nation's Memory Institute of the Slovak Republic and the Institute for the Study of Totalitarian Regimes of the Czech Republic. The main areas of activity of these institutions, their organizational structure and legal support are revealed. Attention is paid to the Archives as the leading structural units in the functioning of both institutions, their subordination is clarified and regulatory legislative acts are defined, the main directions of work are outlined, the composition, content, chronological boundaries, and quantitative indicators of the documents concentrated in them are characterized.

Statistical data on the results of the institutions of both states in priority areas are given. Among such directions, the work with appeals of individuals and legal entities was analyzed, scientific, information and educational activities were outlined, and their importance in the implementation of the national memory policy was determined.

The relevance of the issue of the distribution of documents from the existence of the single Czechoslovak state in the activities of the governments of both states has been clarified. Attention is paid to cooperation with the institutions of national memory of other countries in the issues of overcoming the past associated with the totalitarian regimes of the 20th century. The mutual relations of both institutions with the relevant state authorities of Ukraine and their position regarding the full-scale Russian war are outlined.

Keywords: national memory, public policy, public administration, authorities, institutions of memory, decommunization, Slovak Republic, Czech Republic

Подолання комуністичного минулого як складова політики національної пам'яті Словачької Республіки та Чеської Республіки

Власенко Світлана*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)**Київський національний університет культури і мистецтв (Київ, Україна)*

Анотація

Мета дослідження полягає в аналізі діяльності інституцій державної влади у сфері політики національної пам'яті у Словачькій Республіці та Чеській Республіці щодо подолання комуністичного тоталітарного минулого. Стверджено, що політика національної пам'яті займає провідне місце в багатьох державах світу й особливо в країнах Центральної та Східної Європи, що входили до так званого соцтабору. Визначено, що значна увага в політиці національної пам'яті Словачької Республіки та Чеської Республіки зосереджена на подоланні комуністичного тоталітарного минулого. З'ясовано, що декомунізація стала провідною складовою функціонування Інституту національної пам'яті Словачької Республіки та Інституту дослідження тоталітарних режимів Чеської Республіки. Розкрито основні напрями діяльності цих інституцій, їх організаційну складову та нормативно-правове забезпечення. Приділено увагу архівам, як провідним структурним підрозділам у функціонуванні обох інституцій, з'ясовано їхнє підпорядкування, визначено регуляторні законодавчі акти, окреслено основні напрями роботи, охарактеризовано склад, зміст, хронологічні межі, кількісні показники зосереджених у них документів.

Наведено статистичні дані щодо результатів роботи інституцій обох держав за пріоритетними напрямками. Серед таких напрямків проаналізовано роботу зі зверненнями фізичних та юридичних осіб, окреслено наукову, інформаційну та просвітницьку діяльність, визначено їх значення у реалізації політики національної пам'яті.

З'ясовано актуальність у діяльності урядів обох держав питання щодо розподілу документів часів існування єдиної Чехословацької держави. Приділено увагу співпраці з інституціями національної пам'яті інших країн у питаннях подолання минулого, пов'язаного з тоталітарними режимами ХХ століття. Окреслено взаємовідносини обох інституцій з відповідними органами державної влади України та їхню позицію щодо повномасштабної російської війни.

Ключові слова: національна пам'ять, публічна політика, державне управління, органи влади, інститути пам'яті, декомунізація, Словачька Республіка, Чеська Республіка

Стаття надійшла / Article arrived: 15.02.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.03.2023

Вступ.

Політика національної пам'яті займає провідне місце в багатьох державах світу, формуючи національну ідентичність та консолідуючи національну спільноту. Не є винятком і Україна, яка за період своєї незалежності пройшла досить складний шлях реалізації публічної політики національної пам'яті, а сьогодні потребує в даній сфері найбільшої дієвості як з боку держави, так і з боку суспільства.

Пам'ятаючи історичне минуле України, пов'язане з російською імперсько-радянською політикою, питання очищення від колоніального спадку є одним із пріоритетних у публічній політиці національної пам'яті. Особливої актуальності воно набуло з розв'язанням рф повномасштабної війни проти України. А тому, враховуючи певну спільність, пов'язану з комуністичним тоталітарним минулим, та беручи до уваги європейські орієнтири України, доцільним вважається вивчення досвіду функціонування інституцій державної влади в сфері політики національної пам'яті колишніх соціалістичних країн Європи, що входили до складу Організації Варшавського договору (1955-1991 рр.). Після її розпаду, держави сформували й успішно реалізують власну політику національної пам'яті. І саме питання вивчення комуністичного режиму та подолання комуністичного минулого – декомунізація – стали однією з домінуючих ознак у діяльності інституцій, що реалізують політику національної пам'яті в країнах колишнього соцтабору.

Одним із корисних та цікавих для нас може бути досвід реалізації політики національної пам'яті у Словацькій Республіці та Чеській Республіці, які впродовж 1948-1989 рр. перебували у складі Чехословацької Республіки / Чехословацької Соціалістичної Республіки (ЧССР). Комуністичний режим у ЧССР припинив своє існування в результаті Оксамитової революції 17 листопада – 29 грудня 1989 р., а з 1 січня 1993 р. постало дві незалежні держави, які, обравши свій шлях розвитку, сформували власну політику національної пам'яті з урахуванням національних інтересів та з дотриманням основних принципів національної безпеки.

Метою дослідження є аналіз діяльності інституцій державної влади у сфері політики національної пам'яті у Словацькій Республіці та Чеській Республіці щодо подолання комуністичного тоталітарного минулого. Для досягнення цієї мети було застосовано загальнонаукові методи функціонального та логічного аналізу, методи дедукції та індукції, пояснення та узагальнення, а також історичний,

формально-юридичний, статистичний та інші методи дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій.

Питання реалізації політики національної пам'яті в Словацькій Республіці та Чеській Республіці висвітлювали у своїх працях українські та іноземні дослідники, зокрема: І. Боровець та В. Віднянський (2022), З. Буторова, О. Гярфашова та М. Куска (1996), А. Кургайцова (2012), Н. Мінєнкова (2014), О. Стадніченко, К. Трима та Н. Сальнікова (2023) та інші. Безпосередньо діяльність інституцій національної пам'яті цих держав та урегулювання доступу до архівів спецслужб комуністичного тоталітарного режиму розкривали Л. Августин (2014), В. В'ятрович, І. Кулик, В. Лошак та А. Шпак (2012), М. Медвецький та Д. Дюріна (2018), С. Рябенко та А. Когут (2017), Т. Цанкар (2012), Р. Шиллер-Дікхут та Б. Розенталь (2009). Також на увагу заслуговують дослідження, що стосуються національної пам'яті в країнах Центральної та Східної Європи, а саме праці таких вчених як Г. Голубчик (2014), Ю. Котляр (2021), А. Кудряченко (2021), О. Маклюк (2011), А. Мартинов (2010; 2013), Ж. Мінк, Л. Неймайєр та П. Боннар (2009), С. Троян (2013), Ю. Шаповал, Л. Нагорна та О. Бойко (2013), М. Фролов, О. Маклюк та С. Черкасов (2021) та інші.

Результати дослідження.

Становлення політики національної пам'яті в Словаччині та Чехії мало спільне коріння і розпочалося ще в період існування федеративної республіки (1990-1992 рр.). У цей час, після краху комуністичного режиму, в словацькому та чеському суспільстві впроваджувалися принципи демократії та зростає значущість національної ідентичності. Важливе місце у нових суспільно-політичних процесах займала декомунізація, основною складовою якої стало проведення люстрації, притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб доби комуністичного тоталітарного режиму, позбавлення їх можливості займатись урядуванням та брати участь у публічному житті. Цьому сприяло прийняття 4 жовтня 1991 р. Федеративними Зборами Чеської і Словацької Федеративної Республіки Закону № 451/1991 (Kterým se stanoví, 1991).

Наступним кроком вже в суверенних Словацькій Республіці та Чеській Республіці, стало ухвалення законів, що засуджували комуністичний режим і визнавали відповідальність правлячої Комуністичної партії у цих країнах: Закон Чеської Республіки № 198 від 9 липня 1993 р. «Про протиправність комуністичного режиму та про боротьбу з

ним» (О protiprávnosti komunistického režimu, 1993) і Закон Словацької Республіки № 125 від 27 березня 1996 р. «Про аморальність та протиправність комуністичної системи» (О nemorálnosti a protiprávnosti, 1996).

В межах політики подолання комуністичного минулого в поле зору інституцій національної пам'яті Словаччини та Чехії входить період комуністичного режиму 1948-1989 рр., який відповідно до Закону № 480 Чеської і Словацької Федеративної Республіки від 13 листопада 1991 р. отримав назву «час несвободи», коли відбувалось порушення прав людини і законів держави (О dobe neslobody, 1991). Щоправда, пізніше в Словацькій Республіці хронологічні межі часу несвободи розширилися й охопили 18 квітня 1939 р. – 31 грудня 1989 р., включивши також і період нацистського режиму (О sprístupnení dokumentov, 2002), а в Чеській Республіці даний період був поділений на дві частини: час несвободи, що охоплює період нацистського режиму від 30 вересня 1938 р. до 4 травня 1945 р. та період комуністичного режиму від 25 лютого 1948 р. до 29 грудня 1989 р. (О Ústavu pro studium, 2007).

Спочатку спеціальна державна інституція, яка мала здійснювати політику подолання комуністичного минулого, була створена у Словацькій Республіці. Це був Ústav pamäti národa, UPN (Інститут національної пам'яті), заснований відповідно до закону № 553/2002 від 19 серпня 2002 р., а свою діяльність він розпочав 1 травня 2003 р. (О sprístupnení dokumentov, 2002). Інститут національної пам'яті є державною установою, що діє під наглядом Національної Ради Словацької Республіки. Покладені на нього функції передбачають виконання наступних завдань: надання оцінки нацистському і комуністичному режимам, їх ідеології та участі в них окремих осіб; розкриття документальних свідчень особам, які зазнали переслідувань; публікація відомостей про виконавців репресій та про їх діяльність; висунення клопотання про кримінальну відповідальність за скоєні злочини тощо. Серед повноважень Інституту є вирішення питання про визнання статусу учасника та ветерана антикомуністичного опору (О sprístupnení dokumentov, 2002).

Інститут національної пам'яті, на підставі особових справ працівників органів державної безпеки тоталітарних режимів 1939-1989 рр., а також інших документів, оприлюднює інформацію про осіб, які здійснювали репресії громадян. На основі віднайдених відомостей, за власними висновками чи за запитами Генеральної прокуратури Словацької Республіки, Інститут сприяє кримінальному переслідуванню злочинів

і кримінальних правопорушень, скоєних у 1939-1989 рр. Також, він бере участь у процесах, що пов'язані з перейменуванням топонімів, названих іменами представників нацистського та комуністичного режимів.

До складу Інституту національної пам'яті входить Центр досліджень часу несвободи, який займається фундаментальними та прикладними науковими розробками періоду 1939-1989 рр., реконструює владний апарат і репресивні органи, документує злочини тоталітарних режимів.

Важливе місце в структурі Інституту національної пам'яті займає Архів, до повноважень якого входить збір, опрацювання, зберігання, використання, публікація документів органів безпеки періоду 1939-1989 рр., а також участь у його різноманітних заходах. Будучи одним із підрозділів Інституту, Архів, у той же час, входить до мережі спеціалізованих державних архівів Департаменту архівів і реєстрів Підрозділу державної безпеки Словацької Республіки. Тому, його діяльність регламентується як законом № 553/2002 «Про національну пам'ять» (О sprístupnení dokumentov, 2002), так і законом № 395/2002 «Про архіви та реєстри та про внесення змін до деяких законів» (О archívoch a registratúrach, 2002).

Саме зосередження в Архіві UPN документів про діяльність органів державної безпеки 1939-1989 рр., переданих Міністерством внутрішніх справ, Міністерством оборони, Міністерством юстиції та Словацькою інформаційною службою, було одним із першочергових завдань Інституту. Серед них найбільш чисельними є агентурні, оперативні та слідчі справи, що налічують 62 тис. одиниць (Organizational Structure, 2023). Також в Архіві зосереджені особові справи працівників органів державної безпеки. Крім документів на паперових носіях зберігається майже 71 тис. мікрофіш, що еквівалентно приблизно 2 млн аркушів документів, а також 466 пропагандистських і навчальних фільмів. Загалом в Архіві Інституту національної пам'яті Словацької Республіки зосереджено 638 фондів і колекцій, обсягом майже 12,5 млн аркушів (Organizational Structure, 2023).

У Чеській Республіці інституція, що реалізує державну політику національної пам'яті, була створена пізніше, при цьому шлях до її появи був досить складним. Розпочався він у листопаді 2005 р. із поданням до Сенату Парламенту Чеської Республіки групою сенаторів із 19 осіб законопроєкту про Інститут національної пам'яті (О Ústavu paměti národa, 2005), а завершився 1 серпня 2007 р. з набранням чинності Закону № 181/2007 від 8 червня 2007 р., яким і було засновано спеціальну державну установу –

Ústav pro studium totalitních režimů, ÚSTR (Інститут дослідження тоталітарних режимів), що свою діяльність розпочала 1 січня 2008 р. (O Ústavu pro studium, 2007). За зразок було взято модель Інституту національної пам'яті Словацької Республіки й навіть долучено до роботи словацьких колег (колишній директор Архіву UPN Ладислав Буковський став першим постійним директором Архіву ÚSTR).

Визначаючи основні напрями політики національної пам'яті, парламент Чеської Республіки акцентував увагу на вшануванні пам'яті жертв злочинів, яких зазнав чеський народ за часів тоталітарних диктатур, на дослідженні боротьби за свободу і демократію та вшануванні її учасників, на переслідуванні осіб, що вчинили злочини на чеській території тощо. Важливо наголосити, що держава приділяє вивченню історії періоду тоталітарних режимів велику увагу. Як зазначалось у Законі, це сприяє зміцненню демократичних традицій і розвитку громадянського суспільства (O Ústavu pro studium, 2007).

Основні завдання, що ставилися перед Інститутом дослідження тоталітарних режимів, полягали у вивченні та наданні оцінки політиці нацистського і комуністичного режимів 1938-1989 рр.; документуванні подій та свідчень про їх учасників; отриманні та наданні громадськості документальних свідчень про діяльність органів влади того періоду тощо (O Ústavu pro studium, 2007).

Вищим органом Інституту дослідження тоталітарних режимів є Рада, що складається з семи членів, які обираються та звільнюються Сенатом Парламенту Чеської Республіки. Рада, в свою чергу, призначає директора Інституту. До складу Інституту входять окремі підрозділи, функції яких відповідають основним напрямкам його діяльності. Наприклад, науково-освітній відділ здійснює дослідження історії періоду нацистського і комуністичного режимів, реалізує освітні програми, долучається до документування злочинів; виробничий відділ здійснює видавничу діяльність та технічне й організаційне забезпечення виставок, семінарів, конференцій тощо.

Під керівництвом Інституту дослідження тоталітарних режимів діє Archivu bezpečnostních složek (Архів служб безпеки) як адміністративний орган, який також підзвітний Міністерству внутрішніх справ Чеської Республіки. Архів забезпечує збереження та доступ до документів, публікує їх, здійснює самостійно або сприяє пошуку необхідної інформації в них та ін. Діяльність Архіву регулюється Законами Чеської Республіки № 181/2007 від 8 червня 2007 р. «Про

Інститут дослідження тоталітарних режимів та Архів справ державної безпеки» (O Ústavu pro studium, 2007), № 499/2004 від 30 червня 2004 р. «Про архівну та картотечну службу та про зміни деяких законів» (O archivnictví a spisové službě, 2004), № 140/1996 від 26 квітня 1996 р. «Про відкриття доступу до матеріалів про діяльність колишньої Держбезпеки» (O zpřístupnění svazků, 1996) та ін.

В Архіві служб безпеки зосереджені документи періоду тоталітарних режимів 1938-1989 рр., передані Міністерством внутрішніх справ, Міністерством оборони, Міністерством юстиції, Управлінням зовнішніх зв'язків та інформації, Службою інформаційної безпеки. Найбільшу частину складають документи періоду від 1945 р. Загальна кількість архівних документальних фондів на 31 грудня 2022 р. становила 754 фонди (Výroční zpráva, 2022, p. 10).

Реалізуючи політику національної пам'яті, а також інформуючи суспільство про її результати, обидві інституції використовують однакові форми діяльності. Зокрема, вони ведуть активну видавничу і публіцистичну роботу; створюють і популяризують відео- та аудіоконтент, наприклад документальні фільми; організовують і проводять освітні та культурно-соціальні заходи, лекції, виставки, семінари, конференції, дискусійні форуми республіканського та міжнародного рівнів тощо.

Одним із важливих напрямів діяльності UPN та ÚSTR від самого початку їх функціонування, є робота зі зверненнями фізичних та юридичних осіб – виконання запитів за документами, що зберігаються в архівах, та забезпечення громадянам доступу до них. Наприклад, заперших 11 місяців роботи UPN до нього звернулося понад 4,9 тис. заявників із проханням ознайомитися з документами (відомості в документах було знайдено на майже 28 % опрацьованих запитів) (Výročná správa o činnosti, 2003, p. 24, 25). А за п'ять перших років до Інституту надійшло понад 9,5 тис. запитів, щоправда, більше 87 % припадали на перші три роки (Výročná správa o činnosti, 2003, p. 24, 25; Výročná správa o činnosti, 2004, p. 20; Výročná správa o činnosti, 2005, p. 22; Výročná správa o činnosti, 2006, p. 17; Výročná správa o činnosti, 2007, p. 18). ÚSTR за перший календарний рік своєї роботи – 2008 р. – виконав 1 214 запитів стосовно 23 902 осіб (Zpráva o činnosti, 2008, p. 10), а за п'ять перших років – 9 371 запит стосовно 96 030 осіб (Zpráva o činnosti, 2008, p. 10; Zpráva o činnosti, 2009, p. 11; Výroční zpráva, 2010, p. 32-33; Výroční zpráva, 2011, p. 32-33; Výroční zpráva, 2012, p. 28).

Ще одним важливим напрямом роботи є ведення співробітниками UPN та ÚSTR

системних наукових досліджень, що відображаються в статтях і монографіях, виступах на наукових конференціях. Наприклад, у 2012 р. співробітниками UPN було опубліковано 116 науково-популярних публікацій та зроблено 26 доповідей на конференціях та інших публічних заходах (Petraňský, 2017). Обидві інституції мають свої наукові видання: UPN – журнал «Paměť národa», започаткований у 2004 р. (Časopis Paměť národa, 2023), а ÚSTR – журнал «Paměť a dějiny» («Пам'ять та історія»), заснований у 2008 р. (Paměť a dějiny, 2023), щорічник «Sborník Archivu bezpečnostních složek» («Праці Архіву сил безпеки»), що виходить від 2003 р. (Sborník Archivu, 2023).

Значна увага також приділяється інформаційній і просвітницькій діяльності, спрямованій на висвітлення подій періоду існування на словацькій і чеській території нацистського та комуністичного режимів, на оприлюднення документів, що розкривають злочини тоталітарних режимів, вчинені по відношенню до чехів, словаків та інших народів, які проживали на території Чехословаччини.

У своїй діяльності UPN та ÚSTR активно співпрацюють з інституціями національної пам'яті інших держав. Одним із перших масштабних заходів, який об'єднав країни колишнього соцтабору навколо питань подолання комуністичного тоталітарного минулого, стала конференція «Діяльність НКВД/КГБ та їхня співпраця з таємними службами в середній і східній Європі в 1945-1989 років», проведена 14-16 листопада 2007 р. Інститутом національної пам'яті Словацької Республіки за активної участі державних інституцій національної пам'яті Польщі, Угорщини, Чехії, Німеччини (Grúňová A., 2008). Друга конференція пройшла у Празі 19-21 листопада 2008 р. і кількість її учасників та їхня географічна представленість значно збільшилась (взяли участь також представники Болгарія, Латвія, США та ін. (NKVD/KGB Activities, 2008).

Багаторічні міжнародні контакти та проекти створили передумови для заснування 14 жовтня 2011 р. Платформи європейської пам'яті та сумління, членами-засновниками якої стало 20 країн (за даними станом на 16 листопада вона об'єднувала 68 державних і приватних установ та організацій із 23 країн, із них 5 організацій Словацької Республіки, у тому числі UPN, 11 – Чеської Республіки, у тому числі ÚSTR) (Member organisations, 2003). Вона ставить перед собою завдання досліджувати та документувати діяльність і злочини тоталітарних режимів, а також поширювати інформації про них в усьому світі (About the Platform, 2019, November 17).

Водночас, актуальним є питання взаємовідносин UPN та ÚSTR щодо розподілу документів часів існування єдиної держави. Цей процес розпочався відразу зі створенням UPN, з ініціативи якого у грудні 2003 р. було надіслано листа до Міністерства внутрішніх справ Чеської Республіки з пропозицією розпочати переговори про передачу документів, які зберігаються в архівах державних органів та установ Чеської Республіки. Однак позиція чеської влади на той час не сприяла передачі документів, хоча доступ до них, за умови наявності даних про громадян Словацької Республіки, було дозволено. На початку лютого 2007 р. між Міністерствами оборони Словацької та Чеської Республік було укладено договір про передачу документів колишньої військової контррозвідки і розвідувального управління Генерального штабу ЧССР та протокольно узгоджено процедуру передачі. Однак ці домовленості, після створення в Чеській Республіці Інституту дослідження тоталітарних режимів, ускладнилися.

Співпрацюють інституції пам'яті Словацької Республіки та Чеської Республіки з відповідними державними органами й установами, з громадськими організаціями України, створюючи спільні проекти та проводячи спільні заходи. Наприклад, у листопаді 2019 р., до 30-ї річниці Оксамитової революції, Український інститут національної пам'яті та посольства Словацької Республіки і Чеської Республіки організували в Києві круглий стіл, виставки та публічну дискусію істориків (Відзначення 30-ї річниці, 2019). На державному рівні взаємовідносини врегульовані відповідними договірними актами. Зокрема, Інститутом досліджень тоталітарних режимів та Архівом служб безпеки Чеської Республіки укладено договори про співробітництво зі Службою безпеки України – 14 грудня 2009 р. (Договір, 2009) та з Державною архівною службою України – 4 лютого 2020 р. (Договір, 2020), а Інститутом національної пам'яті Словацької Республіки – зі Службою безпеки України – 20 лютого 2020 р. (Договір, 2020). Предметом цих договірних документів є визначення напрямів співробітництва, пов'язаних із періодом тоталітарних режимів ХХ ст.

Сьогодні надзвичайно важливим для двосторонніх міжнародних відносин, на нашу думку, є позиція цих інституцій щодо повномасштабної війни РФ проти України. Першу заяву стосовно російської агресії зробив Інститут досліджень тоталітарних режимів Чеської Республіки ще 22 лютого 2022 р., відреагувавши на офіційне визнання РФ самопроголошених квазі-держав на сході України та введення

військ на ці території, назвавши це актом насильства й заявивши про маніпуляцію путіна історією (Vyjadřujeme podrogu Ukrajině, 2022). А Інститут національної пам'яті Словацької Республіки оприлюднив заяву 28 лютого 2022 р., в якій рішуче засудив військову агресію рф (Vyhlásenie Ústavu pamäti národa, 2022), а в заяві від 24 лютого 2023 р. прирівняв злочини проти людяності та військові злочини, вчинені росією на території України, до методів Гітлера і Сталіна в Європі (Vyhlásenie Ústavu pamäti národa, 2023). Важливою складовою другої заяви став заклик до словацького суспільства не поширювати пропаганду путінського режиму.

Висновки.

Подолання комуністичного тоталітарного минулого є ключовим у політиці національної пам'яті Словацької Республіки та Чеської Республіки. Поява на початку 1990-х років відповідних законів, що засуджували комуністичний режим та регулювали питання люстрації, засвідчили рішучі наміри держав розвиватися за демократичними принципами. Кожна з них поступово сформувала власну політику національної пам'яті з урахуванням національних інтересів та з дотриманням основних принципів національної безпеки. Попри значну спільність у реалізації даної політики (створення спеціальних інституцій пам'яті, їх нормативно-правове забезпечення, напрями та форми діяльності тощо), кожна країна впродовж

30-ти років пройшла свій шлях подолання тоталітарного минулого. Характерні риси для кожної з них визначали й сьогодні визначають багато факторів: розстановка політичних сил, позиція уряду, активність суспільства, зовнішня державна політика тощо. Питання історії часів комуністичного режиму і нині продовжують займати вагомe місце в діяльності Інституту національної пам'яті Словацької Республіки та Інституту дослідження тоталітарних режимів Чеської Республіки. І важливим у цьому є наявність у сучасному словацькому та чеському суспільствах національної ідентичності.

Суспільно-політичні зміни в Європі, пов'язані з повномасштабною війною рф проти України, сприяли новій хвилі подолання комуністичного минулого в країнах колишнього соцтабору. Особливо це простежується в Україні, Республіці Польща, Естонській Республіці, Латвійській Республіці, Литовській Республіці, де процеси декомунізації не просто активізувались, але й доповнились процесами дерусифікації. Відтак, у політиці національної пам'яті виникають нові ціннісні орієнтири, змістові складові, механізми та форми реалізації, а тому важливим вбачається обмін досвідом цих країн. Не має жодних сумнівів той факт, що реалізація політики національної пам'яті в умовах повномасштабного російського вторгнення та в повоєнний час є ключовою для державотворчих та націєтворчих процесів в Україні.

БІБЛЮГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Боровець, І. І., & Віднянський, В. С. (2022). Історична пам'ять та контрпам'ять про Другу світову війну в Словаччині. *Проблеми всесвітньої історії*, 3(19), 57-81.
- В'ятрович, В. М., Кулик, І. М., Лошак, В. В., & Шпак, А. В. (2012). *Право на правду. Практичний poradnik із доступу до архівів*. Центр досліджень визвольного руху. Львів: Часопис.
- Відзначення 30-ї річниці чеської «Оксамитової революції» в Києві. (2019, Листопад 15). Відновлено з https://www.mzv.cz/kiev/uk/x2005_11_03/x2019_11_18.html
- Голубчик, Г. (2014). Становлення європейських моделей суспільної пам'яті: інституційно-правовий аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 3(22), 97-106.
- Договір про співробітництво між Державною архівною службою України, Інститутом досліджень тоталітарних режимів та Архівом справ держбезпеки Чеської Республіки. (2020, Лютий 4). *Верховна Рада України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_001-20#Text
- Договір про співробітництво між Службою безпеки України та Інститутом національної пам'яті Словацької Республіки. (2020, Лютий 20). *Верховна Рада України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_001-20#Text
- Договір про співробітництво між Службою безпеки України, Інститутом досліджень тоталітарних режимів та Архівом справ держбезпеки Чеської Республіки. (2009, Грудень 14). *Верховна Рада України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_058#Text
- Котляр, Ю. (2021). Історична пам'ять та історична наука: європейський та український дискурси. *Європейські історичні студії*, 18, 78-88.
- Кудряченко, А. І. (2021). *Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945-2015 pp.)*. (Колективна монографія). Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України».
- Маклюк, О. М. (2011). Історична пам'ять та політика пам'яті в умовах трансформації Центрально-Східної Європи. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 30, 223-232.
- Мартінов, А. (2010). Європейська колективна пам'ять та ідентичність. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвідомчий збірник наукових праць*, 19, 333-348.
- Мартінов, А. (2013). Європейська історична пам'ять: зміна способів формування та умов існування. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвідомчий збірник наукових праць*, 22, 281-298.
- Міненкова, Н. Є. (2014). Специфіка процесу люстрації в посткомуністичній Чехії. *Історичні і політологічні дослідження*, 1-2(55-56), 222-227.

- Мінк, Ж., Неймайер, Л., & Боннарор П. (2009). *Європа та її болісні минувшини*. Київ: Ніка-Центр.
- Рябенко, С., & Когут, А. (2017). *Європейські законодавчі практики декомунізації: висновки для України. Аналітичний звіт*. Центр досліджень визвольного руху. Львів: «Часопис».
- Троян, С. (2013). Особливості історичної пам'яті в країнах Центрально-Східної Європи. *Війни пам'ятей та політика примирення: Зб. наук. праць* (с. 211-218). Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети».
- Фролов, М. О., Маклюк, О. М., & Черкасов, С. С. (2021). Історична політика та політика пам'яті у фокусі досліджень центрально-східноєвропейських аналітичних центрів. *Zaporizhzhia Historical Review*, 57(5), 173-183.
- Шаповал, Ю., Нагорна, Л., & Бойко О. (2013). *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід*. Київ: ППЕНД.
- About the Platform*. (2019, November 17). Retrieved from <https://www.memoryandconscience.eu/about-the-platform/about-the-platform/>
- Augustin, L. (2014). Legal basis of the records created by the communist security authorities and their current management in the Czech Republic. *The Documentation of Communist Security Authorities. Materials of the International Conference. Warsaw, 4-5 October 2012*. (pp. 48-55).
- Bútorová, Z., Gyárfášová, O., & Kúška, M. (1996). *Aktuálne problémy Slovenska na prelome rokov 1995-1996*. Bratislava: FOCUS Centrum pre sociálnu a marketingovú analýzu.
- Cankar, T. (2014). Managing the records of the former secret services in the Republic of Slovenia. *The Documentation of Communist Security Authorities. Materials of the International Conference. Warsaw, 4-5 October 2012*. (pp. 89-105).
- Časopis Pamäť národa*. (2023). Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/sk/casopis-pamat-naroda/>
- Grúňová, A. (Ed.). (2008). The NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945-1989. *Anthology of the international conference. Bratislava 14-16.11.2007*. Bratislava. Retrieved from <https://nsarchive.files.wordpress.com/2013/05/bul-nkvd-aj.pdf>
- Kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky. № 451/1991. (1991, Října 4). *Zákon Federální shromáždění České a Slovenské republiky*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/zakon451-1991.pdf>
- Kurhajcová, A. (2012). Historical memory research in Slovakia. *Acta Poloniae historica*, 106(January), 77-98.
- Matej Medvecký, M., & Durina, L. (2014). On the Nation's Memory Institute Archive. *The Documentation of Communist Security Authorities. Materials of the International Conference. Warsaw, 4-5 October 2012*. (pp. 138-154).
- Member organisations*. (2023). Retrieved from <https://www.memoryandconscience.eu/members/>
- NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945-1989. (2008). *II. International conference. Prague. November 19-21, 2008*. Prague. Retrieved from <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/konference/kgb-aktivity-katalog-en.pdf>
- O archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. № 499/2004. (2004, Června 30). *Zákon Parlament České republiky*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/499-2004.pdf>
- O archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov. № 395/2002. (2002, Mája 17). *Zákon Národná rada Slovenskej republiky*. Retrieved from <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-395>
- O dobe neslobody. № 480/1991. (1991, Novembra 13). *Zákon Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej republiky*. Retrieved from https://www.upn.gov.sk/data/zakony/ZZ_1991_480_19911129.pdf
- O nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. № 125/1996. (1996, Marca 27). *Zákon Národná rada Slovenskej republiky*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/pdf/125-1996.pdf>
- O protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. № 198/1993. (1993, Července 9). *Zákon České národní rady*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/zakon198-1993.pdf>
- O sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939-1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). № 553/2002. (2002, Augusta 19). *Zákon Národná rada Slovenskej republiky*. Retrieved from https://www.upn.gov.sk/data/zakony/ZZ_2002_553_20210805.pdf
- O Ústavu pamäti národa a změně některých dalších zákonů. (2005, Listopad 29). *Senátního návrhu zákona*. Retrieved from <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/chronologie/051129-185.pdf>
- O Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. № 181/2007. (2007, Cervna 8). *Zákon Parlament České republiky*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/181-2007.pdf>
- O zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky. № 140/1996. (1996, Dubna 26). *Zákon Parlament České republiky*. Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1996-140>.
- Organizational Structure Board of Directors*. (2023). Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/en/organizational-structure/>
- Paměť a dějiny*. (2023). Retrieved from <https://www.ustrcr.cz/typ-publikace/pamet-a-dejiny/>
- Petranský, I. A. (2017). Kam smeruje Ústav pamäti národa?. *Svedectve*. 7-8, p. 15. Retrieved from <http://www.pvz-pko.sk/wp-content/uploads/SVEDECTVO-7-8-2017.pdf>
- Sborník Archivu bezpečnostních složek*. (2023). Retrieved from <https://www.abscr.cz/sbornik-abs/>
- Schiller-Dickhut, R., & Rosenthal, B. (Eds.). (2009). *The «European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police Files»: a Reader on their Legal Foundations, Structures and Activities*. Berlin.
- Stadnichenko, O. I., Tryma, K. A., & Salmikova, N. V. (2023). Euroscpticism and the politics of memory: the case of Czech Republic, Poland and Germany. *European Historical Studies*, 32, 30-36.
- Vyhlasenie Ústavu pamäti národa k výročiu ruskej agresie proti Ukrajine*. (2023, Februára 24). Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/sk/vyhlasenie-ustavu-pamaeti-naroda-k-vyrociu-ruskej-agresie-proti-ukrajine/>
- Vyhlasenie Ústavu pamäti národa v súvislosti s vojenskou agresiou Ruskej federácie voči Ukrajine*. (2022, Februára 28). Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/sk/vyhlasenie-ustavu-pamaeti-naroda-v-suvvislosti-s-vojenskou-agresiou-ruskej-federacie-voci-ukrajine/>
- Vyjadrujeme podporu Ukrajine. Putin manipuluje historií s dejinami*. (2022, Února 22). Retrieved from <https://www.ustrcr.cz/vyjadrujeme-podporu-ukrajine-putin-manipuluje-s-dejinami/>
- Výročná správa o činnosti. (2003). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2003.pdf>

- Výročná správa o činnosti. (2004). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2004.pdf>
- Výročná správa o činnosti. (2005). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2005.pdf>
- Výročná správa o činnosti. (2006). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2006.pdf>
- Výročná správa o činnosti. (2007). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2007.pdf>
- Výroční zpráva. (2010). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/VZ_ABS_2010.pdf
- Výroční zpráva. (2011). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/vyrocka-2011.pdf>
- Výroční zpráva. (2012). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/vyrocka-2012.pdf>
- Výroční zpráva. (2022). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from https://www.abscr.cz/wp-content/uploads/2023/03/Vyrocní_zpráva_ABS_2022.pdf
- Zpráva o činnosti. (2008). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/zprava2008.pdf>
- Zpráva o činnosti. (2009). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/cinnost_abs_2009.pdf

REFERENCES

- About the Platform*. (2019, November 17). Retrieved from <https://www.memoryandconscience.eu/about-the-platform/about-the-platform/>
- Agreement on cooperation between the Security Service of Ukraine and the Institute of National Memory of the Slovak Republic. (2020, February 20). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_001-20#Text
- Agreement on cooperation between the Security Service of Ukraine, the Institute for Research on Totalitarian Regimes and the Archive of State Security Affairs of the Czech Republic. (2009, December 14). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_058#Text
- Agreement on cooperation between the State Archives Service of Ukraine, the Institute for Research of Totalitarian Regimes and the State Security Archives of the Czech Republic. (2020, February 4). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_001-20#Text
- Augustin, L. (2014). Legal basis of the records created by the communist security authorities and their current management in the Czech Republic. *The Documentation of Communist Security Authorities. Materials of the International Conference. Warsaw, 4-5 October 2012*. (pp. 48-55).
- Borovets, I. I., & Vidnyanskyi, V. S. (2022). Historical memory and counter-memory of the Second World War in Slovakia. *Problems of world history*, 3(19), 57-81.
- Bútorová, Z., Gyárfášová, O., & Kúška, M. (1996). *Aktuálne problémy Slovenska na prelome rokov 1995-1996*. Bratislava: FOCUS Centrum pre sociálnu a marketingovú analýzu.
- Cankar, T. (2014). Managing the records of the former secret services in the Republic of Slovenia. *The Documentation of Communist Security Authorities. Materials of the International Conference. Warsaw, 4-5 October 2012*. (pp. 89-105).
- Časopis Pamät národa*. (2023). Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/sk/casopis-pamat-naroda/>
- Celebration of the 30th anniversary of the Czech "Velvet Revolution" in Kyiv*. (2019, November 15). Retrieved from https://www.mzv.cz/kyiv/uk/x2005_11_03/x2019_11_18.html
- Frolov, M. O., Makliuk, O. M., & Cherkasov, S. S. (2021). Historical politics and the politics of memory are the focus of research by Central and Eastern European think tanks. *Zaporizhzhia Historical Review*, 57(5), 173-183.
- Golubchik, G. (2014). Formation of European models of public memory: institutional and legal aspect. *State Administration and Local Self-government*, 3(22), 97-106.
- Grúňová, A. (Ed.). (2008). The NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945-1989. *Anthology of the international conference. Bratislava 14-16.11.2007*. Bratislava. Retrieved from <https://nsarchive.files.wordpress.com/2013/05/bul-nkvd-aj.pdf>
- Kotlyar, Yu. (2021). Historical memory and historical science: European and Ukrainian discourses. *European Historical Studies*, 18, 78-88.
- Kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky. № 451/1991. (1991, Října 4). *Zákon Federální shromáždění České a Slovenské republiky*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/zakon451-1991.pdf>
- Kudryachenko, A. I. (2021). *The problem of historical memory in world-historical discourse (1945-2015)*. (Collective monograph). Kyiv: State University "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine".
- Kurhajcová, A. (2012). Historical memory research in Slovakia. *Acta Poloniae historica*, 106(January), 77-98.
- Makliuk, O. M. (2011). Historical memory and politics of memory in the conditions of transformation of Central-Eastern Europe. *Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhzhya National University*, 30, 223-232.
- Martynov, A. (2010). European collective memory and identity. *International relations of Ukraine: scientific searches and findings: interdepartmental collection of scientific works*, 19, 333-348.
- Martynov, A. (2013). European historical memory: changing ways of formation and conditions of existence. *International relations of Ukraine: scientific searches and findings: interdepartmental collection of scientific papers*, 22, 281-298.
- Matej Medvecký, M., & Durina, L. (2014). *On the Nation's Memory Institute Archive. The Documentation of Communist Security Authorities. Materials of the International Conference. Warsaw, 4-5 October 2012*. (pp. 138-154).
- Member organisations*. (2023). Retrieved from <https://www.memoryandconscience.eu/members/>

- Minenkova, N. E. (2014). The specificity of the lustration process in the post-communist Czech Republic. *Historical and political research*, 1-2(55-56), 222-227.
- Mink, J., Neumeier, L., & Bonnarom, P. (2009). *Europe and its painful past*. Kyiv: Nika Center.
- NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945-1989. (2008). *II. International conference. Prague. November 19-21, 2008*. Prague. Retrieved from <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/konference/kgb-aktivity-katalog-en.pdf>
- O archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. № 499/2004. (2004, Června 30). *Zákon Parlament České republiky*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/499-2004.pdf>
- O archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov. № 395/2002. (2002, Mája 17). *Zákon Národná rada Slovenskej republiky*. Retrieved from <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-395>
- O dobe neslobody. № 480/1991. (1991, Novembra 13). *Zákon Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej republiky*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/480-1991.pdf>
- O nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. № 125/1996. (1996, Marca 27). *Zákon Národná rada Slovenskej republiky*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/pdf/125-1996.pdf>
- O protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. № 198/1993. (1993, Července 9). *Zákon České národní rady*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/zakon198-1993.pdf>
- O sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939-1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). № 553/2002. (2002, Augusta 19). *Zákon Národná rada Slovenskej republiky*. Retrieved from https://www.upn.gov.sk/data/zakony/ZZ_2002_553_20210805.pdf
- O Ústavu pamäti národa a změně některých dalších zákonů. (2005, Listopad 29). *Senátního návrhu zákona*. Retrieved from <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/chronologie/051129-185.pdf>
- O Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. № 181/2007. (2007, Června 8). *Zákon Parlament České republiky*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/normy/181-2007.pdf>
- O zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky. № 140/1996. (1996, Dubna 26). *Zákon Parlament České republiky*. Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1996-140>.
- Organizational Structure Board of Directors*. (2023). Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/en/organizational-structure/Pamet'a-dejiny>.
- Paměť a dějiny*. (2023). Retrieved from <https://www.ustrcr.cz/typ-publikace/pamet-a-dejiny/>
- Petranský, I. A. (2017). Kam smeruje Ustav pamäti národa? *Svedectve*. 7-8, p. 15. Retrieved from <http://www.pv-zpko.sk/wp-content/uploads/SVĚDECTVO-7-8-2017.pdf>
- Ryabenko, S., & Kogut, A. (2017). *European legislative practices of decommunization: conclusions for Ukraine. Analytical report*. Liberation Movement Research Center. Lviv: "Chasopis".
- Sborník Archivu bezpečnostních složek*. (2023). Retrieved from <https://www.abscr.cz/sbornik-abs/>
- Schiller-Dickhut, R., & Rosenthal, B. (Eds.). (2009). *The «European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police Files»: a Reader on their Legal Foundations, Structures and Activities*. Berlin.
- Shapoval, Yu., Nagorna, L., & Boyko, O. (2013). *Culture of historical memory: European and Ukrainian experience*. Kyiv: IPIEND.
- Stadnichenko, O. I., Tryma, K. A., & Salnikova, N. V. (2023). Euroscepticism and the politics of memory: the case of Czech Republic, Poland and Germany. *European Historical Studies*, 32, 30-36.
- Troyan, S. (2013). Peculiarities of historical memory in the countries of Central and Eastern Europe. *Memory wars and the politics of reconciliation: collection of science works* (pp. 211-218). Kyiv: SE "NVC "Priority".
- Vyatrovych, V. M., Kulyk, I. M., Loshak, V. V., & Shpak, A. V. (2012). *The right to the truth. A practical guide to accessing archives*. Liberation Movement Research Center. Lviv: Magazine.
- Výhlásenie Ústavu pamäti národa k výročiu ruskej agresie proti Ukrajine*. (2023, Februára 24). Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/sk/vyhlasenie-ustavu-pamaeti-naroda-k-vyrociu-ruskej-agresie-proti-ukrajine/>
- Výhlásenie Ústavu pamäti národa v súvislosti s vojenskou agresiou Ruskej federácie voči Ukrajine*. (2022, Februára 28). Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/sk/vyhlasenie-ustavu-pamaeti-naroda-v-suvisllosti-s-vojenskou-agresiou-ruskej-federacie-voci-ukrajine/>
- Vyjadrujeme podporu Ukrajine. Putin manipuluje historií s dejinami*. (2022, Února 22). Retrieved from <https://www.ustrcr.cz/vyjadrujeme-podporu-ukrajine-putin-manipuluje-s-dejinami/>
- Výročná správa o činnosti. (2003). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2003.pdf>
- Výročná správa o činnosti. (2004). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2004.pdf>
- Výročná správa o činnosti. (2005). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2005.pdf>
- Výročná správa o činnosti. (2006). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2006.pdf>
- Výročná správa o činnosti. (2007). *Ústav pamäti národa*. Retrieved from <https://www.upn.gov.sk/data/upn-vyrocnasprava-2007.pdf>
- Výroční zpráva. (2010). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/VZ_ABS_2010.pdf
- Výroční zpráva. (2011). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/vyrocka-2011.pdf>
- Výroční zpráva. (2012). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/vyrocka-2012.pdf>
- Výroční zpráva. (2022). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from https://www.abscr.cz/wp-content/uploads/2023/03/Vyrocnizprava_ABS_2022.pdf
- Zpráva o činnosti. (2008). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from <https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/zprava2008.pdf>
- Zpráva o činnosti. (2009). *Archiv bezpečnostních složek*. Retrieved from https://www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/cinnost_abs_2009.pdf